

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים כ"ז עמוד א'

בגמ', רבי אליעזר אומר יולין הנאה לים המלח.

והיינו, דשמעינן מדברי רבי אליעזר, דכל זמן שלא הולין את דמי ההנאה לים המלח, מודה הוא לדברי תנא קמא, דהפת אסורה. ורוצה הגמ' להוכיח, דר"א הוא התנא הסובר בתנור שיותץ כל זמן שלא הולין הנאה לים המלח, דאף אית ליה "זה וזה גורם אסור". וברייתא דקליפי ערלה דקתני בה "חדש יותץ", אזלא כוותיה.

[א]. והקשה השואל הרה"ג רבי אהרן שמחה בלומנטאל¹ ז"ל לרבה של ירושלים הגרי"ח זוננפלד זצ"ל (שו"ת תורת חיים סי' קכ"ג) קושיא פשוטה ביותר, הרי לעיל (כ"ו:) כבר היה לנו תנא שאסר פת שנאפתה בעצי איסור, והוא רבי, ורצתה הגמ' לומר שהוא התנא שסובר שתנור חדש יותץ מפני שזה וזה גורם אסור, ודחתה הגמ' דמהא שרבי החמיר בפת "אימור דשמעת ליה לרבי יש שבח עצים בפת זה וזה גורם מי שמעת ליה", והרי בר' אליעזר דידן נמי לא חזינו שהחמיר בתנור, אלא שיוליך הנאת הפת לים המלח, ואמאי לא הדרה קושיא לדוכתא, אימר דשמעת לר' אליעזר ביש שבח עצים זוז"ג מי שמעת ליה, ולא נוכל לומר דאפה בו את הפת דרבי קאי רק על חדש, ואפה בו את הפת דר' אליעזר קאי גם על ישן. קשה למה חזר הגמ' ומוקי בר' אליעזר לישן, לעולם רבי ואפה בו את הפת קאי גם על ישן.

והשיבו הגרי"ח זצ"ל שדי לגהמ' אם יכולים לומר שאולי ר"א קאי גם על הנאת התנור ולא רק על הנאת הפת, אך אצל רבי אי אפשר לומר כן כי מוכח שאינו עולה על התנור ולכך א"א להעמיד כמותו זוז"ל: "הפשוט, דברייתא הראשונה היה לו להקדים דברי רבי, והכי הול"ל ת"ר תנור שהסיקו וכו' רבי אומר חדש יותץ ישן ויוצן וכו'. ומדלא קאמר הכי הוה ס"ל לש"ס דרישא לאו רבי, אלא דיש מקום ליישב דהכי פירושא דברייתא תנור וכו' חדש יותץ וכו', אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה, דאפילו במקום דיש לומר דיש כאן שבח עצים ולא זה וזה גורם אפילו בזה דווקא רבי אסור, אבל חכמים לא מבעי דמתירין ברישא אלא אפילו בשבח עצים פליגי, ולפ"ז אתיא לישנא דברייתא כהוגן ולכך מספקא ליה לש"ס אי נימא כאופן הראשון או כאופן השני כנ"ל, משא"כ לקמן אין לנו הכרח דדברי ר"א לא יהיו כי אם על הסיפא, והגם דאפשר לומר כן, מ"מ כבר פי' רש"י דכוונת הש"ס היתה ר"א ומחלוקתו היינו הת"ק דיליה, ולכך שוב לא דחי ליה כי עיקר כוונת הש"ס לומר דכבר מצינו תנא דקדם הרבה לרבי דס"ל זוז"ג אסור ואתיא רישא דברייתא דתנור של ערלה כוותיה".

פסחים כ"ז עמוד ב'

בגמ', תניא אמר רבי יהודה אין ביעור חמץ אלא שריפה והדין נתון וכו' אמרו לו כל דין שאתה דן בתחילתו להחמיר וכו'.

[ב]. **השאגת אריה** (ח"א סימן ע"ג) הוכיח **דביטול מטעם הפקר** כתוס' וע"פ הר"ן (ב). דלכאורה היאך מהני ביטול בלב, וכן הלשון ליבטל וליהוי כעפרא דארעא דאין זה צורת ולשון הפקר, ומבאר הר"ן דשאני חמץ דאינו ברשותו של אדם והוא רק דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, ומה"ט בגלוי דעת בעלמא דלא ניחא ליה סגי, אך אם היה החמץ ברשותו ממש לא היה עוזר ביטול בלבד, אלא היה צריך דיבור ולשון הפקר ברור. ומוכיח השאגת אריה כדבריהם, מהגמ' לעיל (ז). "היה יושב בבית המדרש וזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט", ופריך בגמ' "בשלמא שבת משכחת ליה כגון שחל להיות יו"ט בשבת אלא יו"ט בתר איסורא הוא" וכיצד מועיל ביטול, ומשני "הכא בתלמיד יושב לפני רבו עסקינן וזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתיירא שמא תחמיץ קדים ומבטל ליה מיקמי דתחמיץ דייקא נמי דקתני היה יושב בבית המדרש". ומקשה השאג"א, והלא יכולים היינו לומר דהברייתא אזיל בשיטת ר"י הגלילי (כ"ה.) דס"ל דחמץ בפסח מותר בהנאה, ולכך לא הוה בתר איסורא, ולכך יכול לבטלו. אלא על כרחך דלר"י הגלילי כיון שהחמץ עדיין ברשותו דהוא מותר בהנאה, לא יהני ביטול בלב, אלא דווקא דיבור ולשון הפקר, וכיון דאיתא בברייתא **מבטלו בליבו** אי אפשר להעמידו כר"י הגלילי דלא יהני לו הפקר בלב אלא צריך לתת אותו לנכרי, ומוכח דאי חמץ אסור בהנאה, ואינו שלו, ורק עשאו הכתוב כאילו ברשותו, שפיר מהני הפקר בלב. אבל לפי רש"י דביטול בלב הוא גזיה"כ של "תשביתו", א"כ אף לר"י הגלילי יהני ביטול בלב, וא"כ מהיכי תיתי לגמ' דבתר איסורא הוי, הומ"ל כר"י הגלילי דמותר בהנאה.

[ג]. **והמקור חיים** (ריש סי' תל"א) הקשה על השאגת אריה, דמהיכן קבע במסמרות דלר"י הגלילי דס"ל דחמץ בפסח מותר בהנאה חשיב החמץ ברשותו, ותמה עליו, דהא ודאי ר"י הגלילי אינו חולק על מצות תשביתו, וודאי פירוש הפסוק הוא שישביתו מן העולם לגמרי, וכל מה שר"י

¹הרה"ג רבי אהרן שמחה בלומנטאל ז"ל איש ירושלים, נולד בשנת תר"ל לאביו ר' יעקב ולאמו מרת לאה לבית וואנזער, בשנת תרל"ב עלו הוריו לירושלים עיה"ק, ר' אהרן שמחה היה תלמיד חכם מופלג, ומושך בעט סופרים, וברבות הימים עקר לגני יורק ובשבתו שם חיבר ספרים רבים, בהלכה, ובאגדה, ובתורת החתם סופר, בתולדות עם ישראל ועוד רבות. אף שר' אהרן שמחה היה נמנה על אנשיו הקרובים של הגאב"ד הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, הוא מופיע פעם אחת באגרות הראי"ה עמ' 502 במכתב המלצה לחזן ירושלמי שירד מנכסיו שנסע לאסוף כסף בארה"ב, ובאגרת זו הגרי"ח זצ"ל משבח ביותר ומכנהו הרה"ג המפורסם בעל מידות תרומיות איש ירושלים שבניו יורק רבי אהרן שמחה וכו'. לא ברור סיבת ירידתו מארה"ק, אך יתכן שיש לזה קשר למחלוקת קשה שפרצה בירושלים, שר' אהרן שמחה היה העומד בראש מצד אחד, שכונת "בתי אוגריין" רכשו שטח נוסף להרחבת השכונה, אך אותו שטח לפי מחקרים היסטוריים והוכחות גאולוגיות היה "הר שפך הדשן", וז"ל ר' אהרן שמחה במכתבו: "ואחזה דעתי בדבר אשר הרעישו זה כשלשה שנים חכמי העמים אשר באו מחוץ הגנה לחקור ולדרוש על תכונת ואיכות הארץ בימי קדם. ואמרו כי מצאו נודע להם מקום שפך הדשן זמן הבית. והוא כמטחו קשת צפונית מערבית ממערת כלבא שבוע הנזכרת. והוא תל גדול כגבעות גבנונית ומראיתן שחורי ירוקי (גזין) ולקחו מן העפר ויבאו. וממקום קדוש נלכו וישתבחו בעי' אשר כן עשו והביאוהו להכמייהם אשר חקרוהו ובדקוהו בהכמת אל געמיא. ואמרו שנתברר להם ששם מקום שפך הדשן. כי נמצא בעפר ואפר ההוא חלקים הרבה קמחי ובשרי שהם מקרבנות וממנחות. לא כדרך כל עפר ואפר". המקילים סברו, שזה שיריים של מפעל סבון שהיה קיים שם עד שנת תרט"ו, אך הקונסול הבריטי גיימס פיין פירסם ב"אתניאום" כי מתוצאות בדיקות מעבדה שנערכו בגרמניה עולה הסברה "...שאותו אפר הוא שרידים של קרבנות-העולה, מפני שהוא בעיקרו אפר מן הזי ולא מן הצומח...". וכן העידו זקני ירושלים, שהיו ישמעלים מלקטים שרידי עצמות ממקום זה, באמונה שזה סגולה רפואית משרידי קרבנות שהקריבו היהודים. ולכך בשנת תרס"ח כשביקשו ממני כוללות הונגריה להרחיב את בתי שכונתם אל עבר "שפך הדשן". לעומתם ביקשו צעירי הכולל להקים התיישבות חקלאית בסביבת ירושלים. ר' אהרן שמחה הקים יחג עם צעירים אלו את אגודת "קהלת יעקב", והוא עמד בראשה, ובמהלך שנת תרס"ח פירסם ר' אהרן שמחה עשרות קונטרסים ומאמרים בעיתונות הירושלמית שמסביר את ההתנגדות הנחרצת להרחבת בתי הונגריין לאזור "שפך הדשן", והביע את רצונו של חברי "קהלת יעקב" לחפש אחר איכות חיים בפריפריה הכפרית מחוץ לעיר. בשנת תרע"ב מדוחו בעיתונות דאז כי "אגודת קהלת יעקב" התאחדה עם "אגודת אחוזת נוהלה", והשתיים רכשו עשר אלף דונם בדילב ליד אבו גוש, כעבור שנתיים כבר מוצאים איזכורים שר' אהרן שמחה התגורר בארה"ב, יתכן שהיה לזה קשר לאירועים הנ"ל, כי אכן שכונת בתי הונגריין התרחבה לשטח הנ"ל, ועל חלומי כפר דילב [קריית ענבים] השתלטו אנשים שאין רוח התורה והחכמים נוהה מהם.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

הגלילי התיר, הוא רק **להנות בשעת ביעור** להסיקו תחת תבשילו, אך היכא שהחמץ בעין, להנות ממנו לתת לבהמתו או לנכרי, ודאי שאסור לו ושפיר אף לר"י הגלילי חשיב שאינו ברשותו. ועי' באחייעזר (ה"ג, ס"א) דהאריך להוכיח מהגמ' ומשי' הראשונים להלן (כ"ה). דלא כהמקור חיים, דלר"י הגלילי החמץ מותר בהנאה השה ממון, והוי כברשותו, עיי"ש.

[ד]. ומוסיף השאגת אריה, דכיון דביטול בלב הוא חידוש בדין הפקר, לכך לא יהני ביטול לחמץ של אחרים הנמצא בביתו, שיעבור עליו בבל יראה אך ביטולו לא יהני ליה, דאינו יכול להפקירו, וחמץ של אחרים יהני רק ביעור ולא ביטול. אך לרש"י שהביטול הוא הביעור ו"תשביתו", שפיר יהני ביטול בלב אף לגבי חמץ של אחרים.

ויסוד זה מוכיח השאג"א מסוגיו, דר' יהודה קאמר אין בעור חמץ אלא שריפה, ואמרו לו חכמים כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין דאם לא מצא עצים לשורפו **יהא יושב ובטל**, וקשה למה יתבטל, לתקן **ע"י ביטול** לפירש"י דשלא בשעת ביעור היינו קודם זמן איסורו, אלא ע"כ דיש אופנים שהביטול לא יהני, ומאי ניהו חמץ של אחרים שקבל עליו אחריות דלא מהני ביטולה (ועי' פרי יצחק ח"א סי"ה).

[ה]. ומקשה **האחייעזר** (שם), והלא מיירי מחמץ של אחרים דרך על בל יראה עובר, אך על בל ימצא לא דהוא אינו שלו ולכך לא מהני להשאג"א ביטול אלא דווקא ביעור, אך עדיין קשה למה ישב בטל כיון דלא מצא עצים, והלא השאגת אריה עצמו להלן (ס"א פ"ג) ובזה אף מודה לו המקור חיים (שם) סובר, דמפרר וזורה לרוח אף לר"י יהני גבי בל יראה, ומה שר"י החמיר דבעי דווקא שריפה שלא יעבור בבל ימצא, אך כיון דהכא מיירי בחמץ שאינו שלו, שפיר יכול לכה"פ לפורר לרוח או לים, ואמאי יהא יושב בטל, אלא ע"כ דלא מיירי בחמץ של אחרים, אלא שלו, א"כ הדק"ל למה לא יבטל את החמץ, אך ליכא מהא ראייה דלא מהני ביטול בחמץ של אחרים.

[ו]. ובעניי לא זכיתי לעמוד על עומק כוונתו בקושייתו על השאג"א, דהלא השאג"א כתב דראייתו הוא לפירוש רש"י דמיירי קודם זמן האיסור, והשאג"א עצמו (ס"א פ"ב) הקשה לשי' רמב"ן שחמץ שלו **שאינו ברשותו** אינו עובר עליו, אמאי אמרו חכמים דישב בטל, הלא יכול להוציאו מחוץ לרשותו. ומתרץ, דהמחלוקת בין חכמים לר"י אינה למצוא עצות היאך לא לעבור על בל יראה ובל ימצא, ולכך יש אכן עצות כמו לרמב"ן להוציאו מרשותו, ונוסיף וכמו להאחייעזר לפררו ולזרותו ברוח, אלא פלוגתתם היא מה היתה כוונת התוה"ק בצוותם "תשביתו", דאי לאו הכי אף לרבנן אמאי צריך לפררו ברוח, הלא יכול רק להוציאו מביתו. ואדרבה, יש להקשות להחולקים על הרמב"ן, מאי השיבו חכמים לרבי יהודה, הא ודאי אף לרבי יהודה צריך לבערו בכל דבר, כדי שלא לעבור ב"בל יראה" ומהו יושב בטל, והלא עליו לראות שלכל הפחות לא יעבור על ב"י וב"י אף שאינו מקיים בכך את ה"תשביתו". ומבאר השאג"א, דמשכחת לה בחמץ של אחרים, **דמשום "בל יראה", סגי ליה ביחוד בית**, כדאייתא לעיל (ו). אבל אם לא יחד לו בית עד לאחר זמן האיסור, תו לא מהני יחוד בית כדי לפוטרו מ"תשביתו". ובכהאי גוונא מיקל רבי יהודה יותר מחכמים. דלחכמים, יבערו בכל דבר. ואילו לרבי יהודה יהא יושב ובטל. ומוכח דמה שכתב השאג"א שיהני לר"י מפרר וזורה לרוח, אינו מדין תשביתו, אלא מדין ב"י וב"י, וע"כ אכתי מיירי בחמץ של אחרים, וכנה"ל, ודו"ק.

[ז]. **הרמ"א** (או"ח ס"א תכ"ו ס"ב) פסק **כמהרי"ל** (מנהגים סוף הל' חג השבועות) בשם מהר"י סג"ל שלא היה מקדש הלבנה בשום יום טוב שחל במוצאי שבת, משום דכשם שיש תחומין למטה כך יש תחומין למעלה ואין להקביל פני שכינה ביום טוב חוץ לתחום וכו', ובשו"ת **שבות יעקב** יש כמה תשובות כנגד חומרא זו (ה"א ס"א י"ב, ח"ב ס"א י"א, ח"ג ס"א ל"א-א²), ובתו"ד מקשה מסוגיו, וז"ל: "לדעת האחרונים שאין תחומין מן התורה כלל, למעלה מ' ספק של דבריהם הוא ולקולא, וכ"ש בנדון דידן בקידוש הלבנה שהוא **דבר מצוה** פשיטא דמותר לקדש הלבנה בשבת ויו"ט, וגדולה מזו י"ל שהוא חומרא דאתי לידי קולא להקל מעליו חוב המצוה דאי לא יכול לקדש הלבנה בשבת מיבטל בטל מיניה מצות קידוש הלבנה והוי מצוה עוברת, ודוגמא לזה מצינן בפסחים דף כ"ז כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין לא מצא עצים לשורפו יהי' יושב ובטל והתורה אמרה תשביתו שאור מבתיכם בכל דבר שאתה יכול להשביתו וכו' עכ"ל, אף כאן אנו נאמר אם נבא להחמיר שלא לקדש הלבנה בשבת, אלא יהא יושב ובטל יכול לבוא לכלל ביטול מצוה שלא לקדש את הלבנה באותו החדש".

[ח]. אך באמת **המגן אברהם** (שם סק"ז) מוסיף דיש עוד הרבה טעמים ע"פ קבלה שלא לקדש בליל שבת ויו"ט, אך קשה לו שבמקום אחר כמהרי"ל עצמו מביא מהר"ש שפעם קידש הלבנה בליל שבת, ומביא עוד מקומות שמציינים מעשה להיתר, ומסיק דהיכא שיתבטל מצות קידוש לבנה כגון בלילה האחרון, יש לקדש אף בליל שבת ויו"ט, ודברי מהר"ל נאמרו רק היכא שיכול להמתין עד מוצ"ש ויו"ט, וכן הכריע **המשנ"ב** (ס"ק י"ב) עיי"ש, ולפי"ז כבר לא יצא חורבה דקולא שהקלת בסופו, כי אם יבוא להתבטל מקידוש לבנה, יקדש.

בגמ', תנור שהסיקו בעצי הקדש ואפה בו הפת לרבנן וכו' מאי וכו'.

[ט]. הקשה **המהרש"ל** בהגהותיו בסוג' וז"ל: תימא מאי קמבעי ליה, אי איירי בעצי הקדש שמועל בו א"כ יצא מיד לחולין, ואי איירי בכה"ג שאין יוצא לחולין כגון עצי שלמים או במזיד, א"כ פשיטא שנאסר הפת אפילו לרבנן דהא לא פליגי לעיל אלא משום דלא חשוב האיסור בעין שהשלהבת באה מן הגחלים שהן מותרים, והכא גבי הקדש שאסור אפילו האפר א"כ הוה האיסור בעין ממש ופשיטא דאסור, עיין שם מה שתיירק, ומה שדחאו **המהרש"א**. ודו"ק ברש"י (ד"ה ועצי שלמים) "קדשים קלים אין להם מעילה דלאו קדשי ה' קרינן ביה שכולן לבעלים ואין לגבוה בהן אלא לאחר זריקת דמים. ואיסורא מיהא רכיבא עלייהו ורק ממעילה הוא דאימעטי", וא"כ י"ל דאין להקדש דין ממון ואפרן מותר.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומנם בל"ג: rabinoviz@gmail.com

² **בשערי תשובה** (שם סק"ה) מציין להשבות יעקב שחולק על הרמ"א, אך בכל הדפוסים נדפס ח"ג ס"א ל"ח, ושם כלל לא מיירי מקידוש לבנה אלא מדין מעילה בשופר, ובהדפסות החדשות תקנו והדפיסו ח"ג ס"א ל"ט, שהוא הסימן שלאחריו, אך גם זה טעות הדפוס, דשם אכן מדבר השבו"י מדין קידוש לבנה קודם ז' שלמים, אך לא מזכיר כלל ענין מוצ"ש יו"ט, והנכון לומר ולתקן ח"ג ס"א ל"ל-א, או אחד משאר המקומות בה"א וח"ב שציינו לעיל.